

Maróti Andor: Közösségi a közművelődés?

A közművelődést mostanában mind gyakrabban közösségi művelődésnek mondjuk, hogy megkülönböztessük a művelődés más formáitól. A kifejezés azonban nem egyértelmű. Lehet kis csoportos tevékenységként felfogni, és lehet település helyi szükségleteihez és sajátosságaihoz igazodónak tekinteni. A kifejezés értelmezését nem ez a kettősség zavarja. Inkább az, hogy a hazai gyakorlata nem mindenütt azonosítható a közösségi művelődéssel.

Többnyire azért, mert a közösséget azonosítják a csoporttal, holott a kettő nem azonos. Közösségnek csak olyan csoportot mondhatunk, amelyben közvetlen kapcsolat van az emberek között. Személyesen ismerik egymást, a céljaik közösek, és e célok megvalósításáért együttműködnek egymással. A közösség emellett nem alkalmi társulás, hanem tartós. Már csak azért is, mert a vállalt célok megvalósítása, a fölmerülő problémák megoldása hosszabb időt igényel. A csoport viszont lazább alakulat, tagjait sem közös érdek, sem közösen vállalt cél nem tartja össze. Alkalmilag jön létre, az adott helyzet megszűntével a csoport feloszlik.

Az egyszerű halmazként viselkedő csoporthoz képest a közösségnek többlete is van: az több mint tagjai aktivitásának összessége, mert a köztük kialakuló véleménycseré és az egymást kiegészítő tevékenység akkor is létezik, ha a tagok száma csökken.

A két fogalom különbségét példákkal lehet konkrétabbá tenni. Egy vonat utasai egy-egy fülkében csak csoportot alkotnak, még ha a céljuk hasonló is: valahová eljutni. A leszállásuk helye azonban nem azonos. Még akkor sem egymás ismerősei, ha utazás közben beszélgetnek egymással. Közösségnek csak akkor mondhatnák őket, ha például egy turista-csoport tagjai lennének, akik előzőleg rendszeresen jártak együtt kirándulni, és eközben szinte baráti kapcsolatot alakítottak már ki egymás között. Csoportnak mondhatjuk egy színházi előadás közönségét, ahol az embereket ugyan azonos cél hozta össze – egy színmű megtekintése – de ebben nem kell együtt tenniük valamit, még ha az előadás végén mindannyian tapsolnak is. Ez azonban nem az előadás kivitelezéséért történik, hanem a művészi teljesítmény elismerését fejezi ki utólag. A nézőtérre ülők egymást előzetesen nem ismerték, és az együttlétük is megszűnik az előadás befejezés után. Alkalmi együttlétük bizonyossága annak, hogy nem közösségként viselkednek.

Ha már most a közművelődés gyakorlatából vesszük példáinkat, megállapíthatjuk, hogy egy több éve működő műkedvelő művészeti csoport közös munkája miatt közösség lehet, de egy ismeretterjesztő előadás hallgatósága nem az, még ha sorozatról is van szó, ahol a résztvevők viszonylag állandók. Ezzel kapcsolatban felidézhető egy tanulságos esemény a 90-es évek elejéről. Akkor jött hozzánk néhány svéd közművelődési szakember az Arbetarnas Bildings Förbund (Munkásművelődési Szövetség) képviselőiként, akik ismertették a náluk széles körben elterjedt tanulóköri mozgalmat. Beszámolójukat a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei, városi titkárai hallgatták meg. A svédek elmondták, hogy a 12-20 fős (néha csak 6-8 fős) csoportok tagjai rendszeresen találkoznak egymással, hogy egy közösen kiválasztott témakört beszéljenek meg tapasztalataik és olvasmányaik alapján. Olykor nincs szakértő vezetőjük, ezért amit tesznek, az „csoportos önképzésnek” mondható. Amikor a svédek előadása után hozzászólások következtek, az egyik magyar hallgató kijelentette, hogy tulajdonképp semmi újat sem hallottak, hiszen egy előadás közönsége is tanuló csoport. Ez a felszólaló nem értette meg, hogy módszertani szempontból lényeges különbség van egy előadás hallgatósága és egy öntevékeny csoport tagsága között. Mert igaz ugyan, hogy az előadás hallgatói sem teljesen passzívak, hiszen szükség van az aktív figyelmükre, és az előadás után hozzá is szólhatnak, kérdezhetnek, de az ismeretek kifejtésében az ő szerepük mégis másodlagos az előadó teljesítményéhez képest. A tanuló csoportban viszont mindenki főszereplő, az ő hozzájárulásuktól függ az, hogy a közös munka eredményes lesz-e. Mintha ez a különbség nem lett volna magától értetődő, feltételezhető volt, hogy az említett felszólaló véleményével mások is egyetértettek, mert senki sem fogadta el a svéd szakértők ajánlatát, hogy segítenek nálunk kiépíteni a tanulókörök hálózatát.

Elgondolkodtató, hogy mivel magyarázható ez az ellenállás az ismeretterjesztés megújításával szemben. Csak azzal, hogy az előadásokat szervezőknek eszükbe sem jut, hogy a kiválasztott témákon és az előadásra felkért szakembereken kívül a várható hallgatók művelődésében is gondolkodjanak? Talán azért, mert a művelődést a hallott információk automatikus átvételével azonosítják? Vagy a témákhoz nem értő laikusok megbeszélésének értékében és eredményességében nem tudnak bízni? Valószínű, hogy ennek mélyebb okai vannak.

Még a 60-as évek elején alakult Pomázon egy kertbarát-kör, amelynek a tagjai gyümölcs- és zöldségtermesztő kiskert-tulajdonosok voltak. Csakhamar kedvelté vált ez a társulás, mert a tagjai sorra látogatták egymás kertészetét, és az így szerzett tapasztalatokat beszélték meg. Hívtak máshonnan is szakembereket, a lényeges számukra mégis a közvetlen tapasztalatcsere maradt. Mindaddig zavartalan volt a működésük, amíg egy helybeli politikai vezető ki nem jelentette: az ellenforradalom is így kezdődött. Mármint azzal, hogy az emberek csoportokba verődve mondták el véleményüket az aktuális eseményekről, nem elégedve meg azzal, amit a központi irányítás mondott. Ez az esemény még közel volt 1956 októberéhez, és érthető volt a gyanakvás mindenféle társadalmi megmozdulással szemben, még ha az olyan politikailag semleges témáról szólt is, mint a kertészet. A 60-as évek második felében azonban más volt a helyzet. Hivatalosan meghirdették az „új gazdasági mechanizmust” és azzal összefüggésben a „szocialista demokratizmust”. Javasolták az alulról jövő kezdeményezések támogatását, és ez jelent meg a népművelés fogalmát felváltó közművelődés értelmezésében is. Még a 40-es évek második felére jellemző „szabadművelődésre” is lehetett hivatkozni, amelynek vezetője Karácsony Sándor, a debreceni egyetem tanára kijelentette: „a népművelésben más műveli a népet, a szabadművelődésben maga

művelődik a nép, ahogy igénye és kedve tartja”. Ezért „bele ne essünk a régi hibába...passzív valaminek ne vegyük a kultúrálendő felet... A kultúrálendő fél csak abban részesíthető, amit igényel. Hiába tömök, erőltetek bele egyebet, visszautasítja. A kultúrálendő fél igazán termőföld, azt termi, amihez kedve van, az gyökerezik meg benne, ami bele való”. (Karácsony, 1947. 4)

Az ilyen hivatkozások mégis kevésbé érvényesültek a gyakorlatban. Az „igények kielégítése” ugyan felkapott jelszó lett, de ezt sokan úgy értelmezték, hogy szórakoztatni kell az embereket. Hivatalos állásfoglalásokban megjelent a helyi szükségletek felmérése, de sokhelyütt ez úgy történt, hogy az éves népművelési tervek elején leírták az adott településre jellemző gazdasági és kulturális adatokat, ezután azonban ezektől függetlenül, tehát nem ezekből levonva következtetéseket sorolták fel a „nevelési feladatokat” szolgáló rendezvényeket. A tervezés társadalmi megalapozása üres szólamná vált, a gyakorlat megmaradt a szokványos mederben. Az olyan kezdeményezések, amelyek megpróbálták korszerűsíteni a közművelődést, követők nélkül maradtak. (Ezeket ismertette az Országos Közművelődési Központ kiadásában megjelent „Közelítések” c. interjú-kötet.) A gyakorlat nem volt érett arra, hogy a művelődés valóban közösségivé váljék. Tanulságos, hogyan torzult el a „kiscsoportos művelődés” fogalma, amit ezekben az években már szólamyszerűen emlegettek. Egyesek úgy vélték, nem baj, ha egy előadáson, egy művészeti eseményen kevesen vannak, mert már nem a tömeghatás a cél. Az ilyen véleményt hangoztatók nem értették meg, hogy nem a kis létszám a döntő, hanem a résztvevők aktivitása.

Persze már akkor is voltak nálunk szakkörök egy tárgykör aktív elsajátítására, de ezek mindig valamilyen hobby köré szerveződtek. Alakultak ásványgyűjtő, bélyeggyűjtő, régi érmekeket gyűjtő, dísznövény-termesztő, kisállat-tenyésztő, fotó- és kisfilm-készítő, honismereti és csillagászati körök. Ha nem is jött létre sok ilyen társulás, de általában tartósnak bizonyultak. S ami még lényegesebb: tagjaik tanulmányozták a tárgy szakirodalmát, így az érdeklődési körök szakértőivé váltak. Mégis kuriózumok maradtak a közművelődésben, nem váltak annyira meghatározóvá, mint a tanulóköri Svédországban és a többi észak-európai országban. Tény, hogy közművelődésünkben ma sok kis csoport található, kérdés azonban, hogy mind közösségek-e? Vegyünk egy példát: egy idegen nyelvet tanuló csoportot. Ezt tanfolyamként hirdetik, nem véletlenül. Noha a résztvevők száma egy csoportban kicsi, aktivitás is jellemzi a tevékenységüket, sőt sok esetben egymással együttműködve oldanak meg feladatokat. Mégis munkájukat a nyelvtanár irányítja, a csoport tagjai hozzá alkalmazkodva végzik gyakorlataikat. Egy lényeges mozzanat hiányzik tehát, hogy e csoport közösség legyen: az önirányítás. Kérdéses persze, hogy lehet-e nyelvet tanulni vezető nélkül? Egyénileg természetesen igen, tankönyvek és hangszalagok felhasználásával. Csoportban nem? Finnországban volt egy tolmácsom, aki egy magyar nyelvet tanuló kör tagja volt, és ennek a körnek nem volt vezetője. A csoport önmagát vezette tankönyv és hangszalag alkalmazásával. Ez nálunk elképzelhetetlen. Annyira megszoktuk, hogy valamit tanulni akkor lehet, ha tanítanak bennünket.

Közösség lehet-e egy település szükségleteire és sajátosságaira épülő gyakorlat? Itt nyilván a település lakóit kellene közösségnek tekinteni. Akkor fogadható el ez, ha az ott élők jól ismerik egymást, közösek a problémáik, és azok megoldására rendszeresen együttműködnek egymással. Egy kis lélekszámú településen ez kialakulhat, ahol viszont sokan élnek, ott nem. Itt az élet sokkal

differenciáltabb, az emberek érdekei és érdeklődési irányai sokfélék, arról nem is szólva, hogy nincs közöttük személyes kapcsolat. Mondhatnánk tehát, hogy a kis falvak lakói közt lehetséges a közösségi életforma, a nagyközségekben és a városokban nem. Talán nem véletlen, hogy itt a helyi sajátosságokra épülő rendezvényekre nagyszámú közönséget várnak, és szó sincs arról, hogy a programok tervezését, szervezését közösségek végeznék. Közösség helyett tehát a „közönség” részvétele jellemzi ezeket. Jó példái ennek a mostanában gyakran szervezett falunapok és városrészi ünnepek, amelyek többnyire a helyi ételek, italok népszerűsítésével összekötött rendezvények, ahol kézművesek termékbemutatói, vásári árusítók sátrai vonzzák a látogatókat. A cél az összetartozás érzésének felkeltése a jó hangulat felidézésével. Ez ugyan elérhető, de ettől a látogatók még nem válnak közösséggé, mert a cél mindig az, hogy sokan jöjjenek el, hiszen a tömegesség a siker bizonyossága. Az ilyen kezdeményezések csak a közösségi érzés iránti nosztalgiáinak tekinthetők a társadalmi létformában. A helyi sajátosságokhoz igazodó tevékenység csak akkor válhatna közösségivé, ha egy kis létszámú csoport a helytörténeti emlékek feltárására és bemutatására vállalkozna. Még inkább akkor, ha a napi élet problémáinak megoldására, az infrastruktúra fejlesztésére néhányan összefognak, hogy a kezdeményezésükkel szervezeten számolják fel a hiányosságokat. A közösségfejlesztés látszólag távol áll a közművelődés szokásos, szűken vett értelmezésétől, annak ellenére, hogy ez együtt jár a tájékozottság és a tudás fejlesztésével, mert enélkül a résztvevők képtelenek lennének eredményeket érni el. Sajnálatos, hogy a közművelődés intézményei ezt nem ismerik fel, nem veszik észre, hogy az ilyen akciók is hozzátartoznak a kulturális színvonal fejlesztéséhez.

Ferdinand Toennies német szociológus a 19. század utolsó negyedében írta meg a „Közösség és társadalom” c. könyvét, megkülönböztetve benne e két fogalmat. (Érdekes, hogy a német nyelv érzékelteti a két fogalom rokonságát, a „Gemeinschaft” és „Gesellschaft” formájában). Az elsőben Toennies háromféle emberi kapcsolatot mutat ki: a családot és a rokonságot, mint „vér szerinti” közösséget, a szomszédságot, amit a „tér közelsége” tart össze és a barátságot, mint szabad választással létrejövő „szellemi közösséget”. Az első kettő szerinte „természetadta” közösség, a harmadik már nem az, de még ezt is jellemzi az emberek közvetlen összetartozása. Az együttélést a szokások és az emlékezetben élő hagyományok tartják össze. Ennek következtében életük egységét a közös érzület, egymás bensőséges ismerete, hasonló gondolkodás és egységes akarat adja meg. Ehhez járulhat még gyakran a „kölcönös birtoklás és élvezet” is. (Toennies, 2004, 26-29) Ezzel szemben a „társadalomban” az elsődleges közösségek már nem tartósak, könnyen fel is bomlanak, s ha meg is maradnak, akkor sem jellemzőek az együttélésre. A „társadalomban” fellazulnak az emberi kapcsolatok, „mindenki egyedül van, s állandó feszültség van közte és a többiek között... úgy, hogy mindenki védekezik a másokkal történő érintkezéssel és az egymás birodalmába való belépéssel szemben, mert ezeket azonnal ellenséges cselekedetként értékeli”. „Tevékenységük ... szigorúan elhatárolódik a többiektől... Senki sem tesz semmit a másikért, senki sem juttat vagy ad valamit a másik embernek, hacsak nem valamilyen ellenszolgáltatás fejében”. (Toennies, 2004, 48)

A közösség és a társadalom különbségét Toennies a történelem átalakulásával magyarázza. Az elsőt a mezőgazdaságból élők életformájához köti, a másodikat az iparosodással bekövetkező változások eredményének tekinti. Szerinte az elsőben a „lényegakarát” uralkodik, a másodikban a „választói akarat”. Az életformák átalakulásával az emberi lények „személyllyé” válnak, a

földbirtokot az áruban és pénzben kifejeződő vagyon váltja fel, a családi kapcsolatokból eredő erkölcs helyébe a jogi meghatározásokkal élő törvény kerül. Az emberi kapcsolatok kiszélesedése szükségszerűen hozza magával a kis közösségek eltűnését, már csak azért is, mert az erre való igény is eltűnik az emberi gondolkodásból. Korábban az összetartozás érzése magával hozta a közös élmények keresését, még akkor is, ha az egymásra utaltság nem volt érzékelhető. Mintha ezt igazolná egy idézet a Karácsony ünneplésével kapcsolatban Erdélyi Zsuzsanna könyvéből, amely idős falusi asszonyok emlékezéseit gyűjtötte össze régi imádságokról. Ezeket a szájhagyomány őrizte meg nemzedékeken át, az adatközlők kivétel nélkül megemlítik, hogy a szöveget nagyszüleiktől tanulták még kislány korukban, tehát amit elmondanak, az még a 19. századra nyúlik vissza, és valószínűleg még régebbi. Egy példa az egyik imádsághoz fűzött magyarázatból, amit egy 73 éves moldvai csángó asszony mondott el 1970-ben. „Emberek, ilyen jó élő emberek összegyűltek, tuggya, kinek kedve vót, s hárman, négyen, ötön is, s aztán tuggya bémentek az ablak alá, s énekelték, hogy csengett a falu. Hogy milyen szép vót!... Kit csak a szűve húzott, mindenki elment. Összegyűltek, osztán béhítták, ittak, tisztelődtek. Aztán még mentek arrébb. Aztán akkor még, ha úgy akart, odaragadt még az es, akihöz bémentek. Hezzik ragadt, hogy ment ő es csoportba velük. De szép vót nagyon! Annyira szerettem, tuggya, én ott, hogy mikor karácson jött, akkor tudtuk, hogy mi az a karácson.-De most nem tudjuk, Se húsvétot, se karácson. Elkenik az innepet, nem úgy, mint ott. Ott most es úgy van. Most es úgy énekelnek. S úgy mennek a templomba. Bocskorkáját felköti az asszon, meljiknek nincsen csizmája, s mennek bé”. (Erdélyi, 1976, 706) A tájnyelvi szöveg jól érzékelteti azt az érzelmi fűtöttséget, ami az emlékezőt átjárta, amikor felidézte az emberek összetartozását egy régi falusi közösségben. Ahol magától értetődő, hogy csatlakozni kell azokhoz, akik valakit felkeresnek, jó kívánságaikkal köszöntenek, és ezt tovább kell adni – hozzájuk csatlakozva – másoknak is.

Érdekes ezzel szembe állítani egy másik idézetet a 70-es évek Magyarországból. A Népművelési Intézet kezdeményezte ekkor néhány községben családi klubok alakítását. Hat kisebb településen olyan fizikai munkásokat kerestek meg, ahol a családban kisgyermek volt. A családokat otthonukban látogatták meg, és megkérdezték, lenne-e kedvük rendszeresen találkozni hasonló korú és hasonló helyzetű felnőttekkel, hogy beszélgessenek velük napi tapasztalataikról és problémáikról. S hogy a gyermekek otthon maradása se legyen ennek az akadálya, biztosítják, hogy ugyanakkor és ugyanott – egy szomszédos szobában – gyermekfoglalkozásokat tartanak tanárok, óvónők segítségével. A kísérlet vezetői a legtöbb családnál találtak erre igényt, de azt is elmondták nekik, hogy erre helyben nincs lehetőség. Egyikük ezt így fogalmazta meg: „Mi kis helyen élünk. Vágynánk arra, hogy szépen felöltözve, kimosakodva együtt elmenjünk valahová. No nem lakodalomra gondolok, hiszen az ritkán van, és a rokonaink is messzebb laknak. Hanem csak úgy rövidebb időre és gyakrabban. No de egyetlen ilyen hely van a faluban: a templom. Mert a kultúrba hívják az asszonyt kézimunka-szakkörbe, engemet barkácsolni, a kisebbik gyerek bábszakkörbe jár – az legalább jár- a nagyobbik meg persze csak diszkózni megy. Külön-külön mehetünk, de együtt az egész család csak a templomba”. (Sz. Fodor, 1979, 47)

És hogy nemcsak intézményes alkalom sincs a családok közös összejövetelére, de azt spontán sem hozza össze senki sem, a következő panasz jól érezteti: „Szilveszterkor volt, hogy néztük mi is a tévét a gyerekekkel, elég jó műsor volt. Egyszer mégis eluntam, és gondoltam, kimegyek levegőzni, nagyon szép téli éjszaka volt. No rágyújtok, és kísétáltam a kapuba. Csak neszeltem

inkább, de aztán már figyeltem is. Látom, hogy S. szomszédék ketten állnak a feleségével a kapuban, sőt pár házzal arrébb K-t is felfedeztem, mert égett a cigaretta parazsa. Persze ahogy felfedeztük egymást, mindenki gyorsan visszabújt a házába. Én is. Akkor jutott eszembe, hogy miért nem megyünk mi egymáshoz, például így szilveszterkor. Mindenkinek rendes, tiszta háza van, nem kell szégyellni. Az anyagi is megvan mindenkinél, senki sem szakadna bele még a vendégségbe se. Aztán csak nézzük egymagunk a tévét, és kiállunk a kapuba, hátha valakivel szót válthatunk. De ehelyett csak bemegy mindenki. Biztos nemcsak nekem jutott eszembe, hogy egymáshoz kéne menni. Egy üveg bor a hóna alá, és átköszönni, hogy boldog újévet. Mondjam... még sokáig vártam is, hátha valaki jön, kinn álltunk hárman is... De én se mentem, más se jött". (Sz. Fodor, 1979, 48)

Könnyű lenne azt mondani, hogy a televízió szakítja el az embereket egymástól, annak a műsorai teszik fölöslegessé a közvetlen társas kapcsolatokat. Valószínűbb azonban, hogy ez nem oka, hanem következménye az életforma átalakulásának. A nosztalgikus vágy él még sok emberben a közösségek iránt, de már senki sem érez készletet, hogy kezdeményezzen valamit a helyzet megváltoztatására. Esetleg csatlakozna valahová, ahol már van ilyen összetartozás, de nem tudja, hol talál ilyet, s ha talál is, kérdéses, befogadnák-e őt. Az idő eltöltésére van sokféle alkalom, de mindenhová csak közönségként mehet az ember, egyénileg, vagy ha van, a párjával. A modern társadalomban a közösségi összetartozás nem jellemző, az emberek többsége a magánélet keretei közé zárkózva éli az életét. Ezért kérdéses, időszerű-e még a közösségi kapcsolatok erősítését szorgalmazni, és a „közösségi művelődés” terjedésében reménykedni? Ezt a távlatot bizonyítanák a civil szervezetek, amelyek ma már kétségtelenül nagyszámúak, de a működésük ritkán mutatja, hogy közösségként fogják össze a tagjaikat. Gyakoribb, hogy néhány vezető aktivitása tartja csak életben ezeket az egyesületeket. Létük nem egyszer névleges, a statisztikát növelő, a közélet demokratizmusát azonban kevésbé igazoló. Erre felidézhető egy olyan eset, mely ugyan nem függ össze a közösségi művelődéssel, de az életmód és a magatartás kultúráján keresztül mégis tanulsággal szolgál arra, hogyan értelmezik egyesek a közösséget.

Egy budapesti lakásszövetkezetben a lakások tulajdonosai sokáig átalányban fizették vízfogyasztásukat, függetlenül attól, hogy mennyit fogyasztottak. Egyszer néhányan elhatározták, vízórát szereltetnek fel a lakásukban, hogy takarékoskodhassanak a vízzel, így végső soron a szövetkezet összefogyasztása is kevesebb lenne. A szövetkezet elnöke azonban kijelentette, amíg ő a szövetkezet vezetője, addig senki sem szereltethet fel vízórát. Ehhez a szövetkezethez mintegy 250 lakás tartozott, a közgyűléseken – ahol erről az ügyről szavazni lehetett – azonban csak 40-50 fő vett részt, többségükben idősek. A távolmaradókat nem érdekelte, hogy a közgyűléseken mi történik, a szavazásokon nem vettek részt, azok eredményét tudomásul vették. Az idősek viszont mindent jóváhagytak, amit az elnökség eléjük terjesztett. Az éves beszámolót és a következő év gazdasági tervét – az elnökség 13. havi jutalmazásával együtt – azonnal megszavazták, noha kérdezni és hozzászólni csak utána lehetett. Elfogadták a vízórák felszereltetésének a tilalmát is. Az ügy kezdeményezői azonban pereltek, arra hivatkozva, hogy más lakásszövetkezetekben egyre többen térnek rá a vízórák szerinti elszámolásra. A bíróság első fokon a lakásszövetkezet vezetőinek adott igazat, mondván, hogy a közösségi érdek előbbre való, mint az egyéni. A másodfokú bíróság viszont fordítva ítélte, kijelentve, hogy az érvényben lévő rendelet szerint senkit sem lehet kizárni a vízórák felszereltetésétől, és az így mért fogyasztás utáni fizetéstől. Ez az ítélet

azt is figyelembe vett, hogy a takarékos vízhasználat végső soron a közösség egészének érdeke.

Talán tipikus ez az eset, legalább is a közélet vonatkozásában. És áttételesen vonatkoztatható az ilyen gondolkodás a kultúrához fűződő viszonyra is. Abban sokan elvárják, hogy kiszolgálják őket, mások tegyenek értük valamit, ők majd elfogadják a nekik nyújtott szolgáltatást, ha idejük és igényük lesz rá. A fogyasztói gondolkodás azonban ellentétben áll a közösséggel, ami nemcsak az elfogadását jelenti, hanem azt is, hogy aki vállalja, tesz is érte valamit. Azaz építi, fejleszti a közösséget, és ebben társnak tekinti a többieket. Mennél több ilyen társulás él egy társadalomban, annál inkább lesz az demokratikus, ezért egyáltalán nem mellékes számunkra, hogy a közösségi művelődés határozza-e meg közművelődésünket.

A történelemnek abban a szakaszában, amit a társadalmi állapot jellemez, a közösség fogalma kiszélesedik: gyakran említik a vallást és a nemzetet is közösségként. Igaz, hogy az azonos valláshoz tartozókat a közös hit kapcsolja össze, és a nemzethez tartozás tudatát is erősíti a közös nyelv és szokás, valamint a történelmi múlt tudata. Ennek ellenére ezek mégis csak virtuális közösségek, mert a hozzájuk tartozók társadalmi helyzete, életmódja, életszínvonala, gondolkodása eltérő, és még a vallási és nemzeti tudatuk sem azonos. Legfeljebb külsőségekben jelenik meg az egység. Nem véletlen, hogy az összejövetelek is alkalmiak, a templomok istentiszteleti eseményeire, az egyházi ünnepekre, illetve az állami ünnepekre, politikai gyűlésekre, tüntetésekre szorítkozó. Azaz nem járja át az emberek mindennapi életét. S nem mondható az sem, hogy e közösségeken belül mindenki ismer másokat, s ők aktívan működnek együtt közös célok megvalósítása érdekében. Az ilyen eszmei alapon kialakítható

kapcsolat csak akkor válhatna közösségivé, ha egy kis létszámú társulást közösen meghatározott célok realizálási szándéka tartana össze. Ez azonban nem jellemző a modern társadalomra, ebben az emberek többsége megelégszik azzal, hogy világnézetében azonosul az ilyen eszmerendszerekkel. A közösségi tevékenység ugyanis nem azonosítható azzal, hogy az emberek egyénekként elfogadják bizonyos eszméket, még ha sokan is teszik ezt. Közösséginek csak akkor nevezhetnénk, ha egymással összefogva konkrétan meghatározott célok megvalósítására fognának össze, olyan célokért, amelyek az adott eszméket vallók társadalmának fejlesztését szolgálják. Ezt a nemzethez tartozás vonatkozásában patriotizmusnak nevezik, megkülönböztetve a hangzatos szövegekben és külsőségekben megrekedő nacionalizmustól. E két fogalom különbségét egyébként az is kifejezi, hogy csak az első igényli a közösségeket, a második inkább arra törekszik, hogy tömegként vonzza az embereket, tehát csak közönségként legyenek jelen az összetartozást kifejező gyűléseken.

Irodalom

Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtőt lépék. Magvető Könyvkiadó, 1976.

Karácsony Sándor: Új Szántás. 1947. 1.

Sz. Fodor Katalin: Családok egymás közt. Népművelési Propaganda Iroda, 1979.

Toennies, Ferdinand: Közösség és társadalom. Gondolat Kiadó, 2004.

XX